

Verslag inventarisatie nachtvlinders Tjongervallei en Eilewijkstraad

Gerit Tuinstra

Vorig jaar werd besloten om de nachtvlinderfauna van twee particuliere natuurterreinen te inventariseren. Het eerste terrein ligt aan het eind van de Suurdreef, die loopt vanaf de Schoterlandse Weg, ter hoogte van Jubbega-Schurega, in de richting van de Tjongervallei. Het gebied (dat niet toegankelijk is voor het publiek) ligt aan de noordkant van de Tjonger, ongeveer ter hoogte van de Dellebuursterheide. Even verderop ligt nog een klein natuurterreintje, dat eigendom is van Staatsbosbeheer. Samen met de Dellebuursterheide vormen deze terreintjes eigenlijk één groot natuurgebied.

Het geïnventariseerde gebied is eigendom van twee particulieren, van wie we beiden toestemming kregen om het gebied 's nachts te bezoeken. Het terrein, met een oppervlakte van zo'n 6,5 hectare (het particuliere deel), is erg gevarieerd. Een deel bestaat uit heide, die mede door het reliëf erg structuurrijk is. Hoge delen bestaan voornamelijk uit struikheide, lagere delen veelal uit dopheide. Temidden van de heidevegetaties liggen lage vochtige vegetaties, hier en daar op hoogveenbulten. Hier groeien o.a. soorten van hoogveenvegetaties bv. veenpluis en veenbes. Deze delen van het gebied zijn niet begaanbaar. Langs de lage vegetaties liggen opgaande begroeiingen met voornamelijk wilg. De hogere heidevegetaties worden hier en daar begrensd door bosjes met veel berk. Op een enkele plek groeit blauwe bosbes. Kenmerkend voor het gebied zijn een aantal dobben. Niet alleen de nachtvlinderfauna is uitbundig maar ook andere diergroepen zijn rijk vertegenwoordigd. Adder, ringslang en diverse kikkersoorten (o.a. heikikker) kunnen verspreid over het gebied worden waargenomen. Groene kikkers werden tijdens de inventarisaties erg veel gehoord. Net als een aantal vogelsoorten die je in de nachtelijke uren tegen kan komen. Tijdens de inventarisaties in het begin van het seizoen (veelal nadat het aggregaat uitging) werden o.a. nachtegaal, dodaars en kwartel gehoord.

Het tweede terrein dat de aandacht kreeg ligt bij Oudehorne aan de Eilewijkstraad, een semi-verhard pad dat begint aan de Schoterlandse Weg en uitkomt ter hoogte van de Schoterlandse Compagnonsvaart. Ten westen van de Eilewijkstraad liggen twee particuliere heideterreintjes, ten oosten van de reed ligt een derde terrein dat in eigendom is van Staatsbosbeheer. De middelste van de drie terreintjes is eigendom van Rinze de Vries.

Het gebied ligt over het algemeen wat hoger dan het terrein in de Tjongervallei, waardoor de vegetatie ook anders is. De kern van het gebied bestaat voornamelijk uit heide (struik- en dopheide), voor een deel vergrast met pijpestroetje of verbost met opslag van berk en vuilboom. De randen van het gebied zijn begroeid met opgaand hout, veelal zomereik. Op verschillende plekken is een ondergroei van blauwe bosbes aanwezig. In het heidegedeelte liggen een aantal poelen. Ook dit gebied is interessant wat amfibieën en reptielen betreft. Zowel adder, ringslang,

hazelworm als diverse kikkersoorten komen in het gebied voor. Dit heideterrein wordt begraaasd door een aantal schapen.

Inventarisatie

Het gebied in de Tjongervallei werd in 2002 in totaal 15 keer bezocht en geïnventariseerd op de aanwezigheid van nachtvlinders met behulp van kunstlicht. Per avond werden er één, twee of drie lampen opgesteld. Ditzelfde geldt voor het gebied aan de Eilewijkstraat, waar op zes avonden de lamp(en) opgesteld werd(en).

Resultaten

Mede door het aantal inventarisatie-avonden, maar ook doordat het gebied in de Tjongervallei iets gevarieerder is, is het totaal aantal waargenomen soorten in de Tjongervallei groter dan aan de Eilewijkstraat.

In de Tjongervallei werden in totaal 298 soorten waargenomen (44 micro's en 254 macro's). Aan de Eilewijkstraat was het totaal na zes avonden 142 soorten (26 micro's, 116 macro's).

Hieronder volgt een opsomming van de meest interessante waarnemingen van deze inventarisatie.

Tj: soort alleen in Tjongervallei waargenomen;

Eil: soort alleen aan de Eilewijkstraat waargenomen.

Tj, Eil: soort in beide gebieden waargenomen.

De onderstreepte soorten worden na de opsomming beknopt beschreven.

Drepanidae (eenstaarten):

Achlya flavicornis (Tj)

Geometridae (spanners):

Pachycnemia hippocastanaria (Tj)

Perizoma flavofasciata (Eil)

Petrophora chlorosata (Tj)

Ennomos erosaria (Tj)

Notodontidae (tandspinners):

Gluphisia crenata (Tj)

Stauropus fagi (Tj)

Peridea anceps (Tj)

Furcula bifida (Eil)

Arctiidae (beervlinders):

Pelusia obtusa (Tj)

Noctuidae (uilen):

Acronicta alni (Tj)

Acronicta menyanthidis (Tj)

Hypenodes humidalis (Tj)

Schrankia costaestrigalis (Tj, Eil)

Elaphria venustula (Tj)

Conistra rubiginea (Tj)

Celaena haworthii (Tj)

Orthosia miniosa (Tj, Eil)

Orthosia populeti (Tj, Eil)

Orthosia gracilis (Tj)

Xestia sexstrigata (Tj)

Pantheidae:

Panthea coenobita (Tj)

Micro - vedermot:

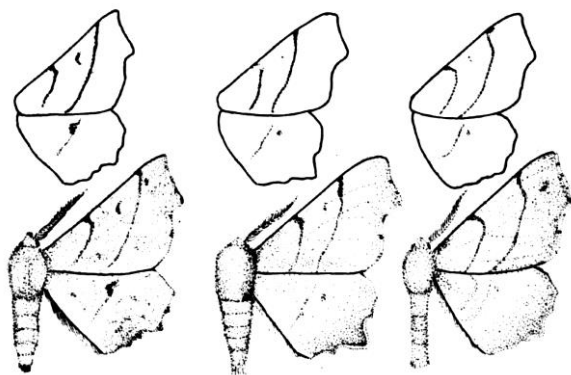
Adaina microdactyla (Eil)

Petrophora chlorosata Scop.

De rups van de in mei tot juli vliegende *P. chlorosata* leeft voornamelijk op Adelaarsvaren, maar in de literatuur wordt geschreven dat de soort ook op andere varensoorten leeft. *P. chlorosata* is tijdens de inventarisatie slechts één keer waargenomen, in de Tjongervallei. In het gebied zelf groeit (waarschijnlijk) geen adelaarsvaren, mogelijk in de omgeving wel. *P. chlorosata* is een spanner die niet erg veel wordt waargenomen in Friesland. Volgens de jaarverslagen in verschillende jaren één tot enkele exemplaren, in sommige jaren in het geheel niet.

Ennomos erosaria D.&S.

E. erosaria behoort tot de groep van spanners waartoe ook de algemenere *E. alniaria* en de laat in het jaar vliegende *E. aurantiaria* behoren. Daarnaast zijn er nog twee minder algemene soorten van dit genus, *E. fuscantaria* en *E. quercinaria*. Deze laatste is in Friesland slechts van een aantal vindplaatsen bekend. In Vlinders van Friesland (Lempke) worden voor *E. erosaria* en *E. fuscantaria* de termen “(tamelijk) verbreid” en “plaatselijk gewoon” genoemd. Echter de laatste jaren worden beide soorten veel minder waargenomen. Al deze soorten zijn vrij grote, voornamelijk geelgekleurde spanners. Ze zijn van elkaar te onderscheiden door de vorm van de lijnen op de bovenvleugels en de vorm van de gekartelde vleugelranden, van zowel boven- als ondervleugels (zie afbeelding: links *E. alniaria*, midden *E. erosaria*, rechts *E. quercinaria*; afbeelding uit *Moths of the British Isles*, Skinner). De rupsen van de soorten leven op verschillende boom- en struikvormers. Tijdens de inventarisatie werd op 28 juli één exemplaar van *E. erosaria* in de Tjongervallei waargenomen.

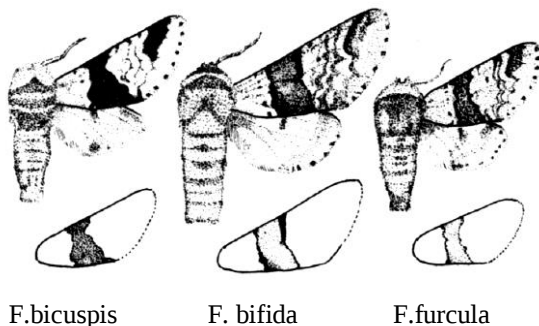
E. alniaria

E. erosaria

E. quercinaria

Furcula bifida Brahm

F. bifida is één van de hermelijnvlinders. Naast de grote hermelijnvlinder (*Cerura vinula*) kennen we in Friesland drie kleinere hermelijnvlinders. De algemeenste soort is *F. furcula*. De volgende, qua voorkomen in Friesland, is *F. bicuspis*. De minst algemene en de grootste van deze drie kleine hermelijnvlinders is *F. bifida*. Op het eerste gezicht lijkt het lastig de drie kleine hermelijnvlinders van elkaar te onderscheiden. Vooral de grijze band op de bovenvleugels is een goed kenmerk. Bij *F. bicuspis* is deze band veel donkerder dan bij de andere twee soorten. Ook versmalt deze band in het midden bij deze soort. Bij *F. furcula* versmalt de band ook, maar veel minder. Kenmerkend bij *F. bifida* is dat de randen van de band veel zwarter zijn dan de band zelf (zie afbeelding uit *Moths of the British Isles*, Skinner). De hermelijnvlinders behoren tot de familie van de *Notodontidae* (tandspinners). *F. bifida* werd tijdens de inventarisatie slechts één keer waargenomen in het terrein aan de Eilewijkstraat, op 17 mei.

Conistra rubiginea D.&S.

Naast de groep van de *Orthosia*'s (zie hieronder) zijn er nog een aantal uilen die in het vroege voorjaar vliegen. Echter de soorten van het genus *Conistra* vliegen al veel eerder, vanaf ongeveer september. Zo kan op zachte december- of januariavonden *C. vaccinii* in aantal op smeer gevangen worden. *C. vaccinii* is een zeer algemene soort in Friesland. *C. rubiginea* daarentegen is veel zeldzamer en wordt eigenlijk uitsluitend (in zeer kleine aantallen) in zuid Friesland waargenomen.

Op 13 mei werd van de soort één exemplaar in de Tjongervallei gevangen. Half mei is ongeveer het eind van de vliegperiode van de soort. Het gevangen exemplaar was dan ook al vrij "afgevlogen".

Orthosia miniosa D.&S.

De soorten van het genus *Orthosia* vliegen uitsluitend in het voorjaar, voornamelijk in maart en april. Tijdens de inventarisatie zijn op één na (*O. opima*) alle soorten uit dit genus waargenomen (acht soorten). *O. cruda*, *O. incerta*, *O.*

cerasi en *O. gothica* worden (in de jaarverslagen) jaarlijks in grote aantallen vermeld. *O. munda* en *O. gracilis* worden jaarlijks in kleinere aantallen vermeld. *O. populeti* is wat minder algemeen, maar wordt vrijwel jaarlijks met een aantal exemplaren waargenomen. *O. miniosa* wordt veel minder waargenomen en wordt slechts van een aantal jaren vermeld met slechts één of twee exemplaren. Waarom *O. miniosa* veel minder algemeen is, is niet duidelijk. Aan het voorkomen van de voedselplant (eik) kan het niet liggen. *O. miniosa* is tijdens de inventarisatie zowel in de Tjongervallei (25 april één exemplaar) als aan de Eilewijkstraed (twee exemplaren op 22 april) waargenomen. De laatste soort van dit genus, *O. opima* is in Friesland slechts één keer waargenomen (30 april 1993 te Hemrik).

Adaina microdactyla L.

Tot slot nog de micro *A. microdactyla*, een zoals de naam al zegt kleine vedermot. In De Kleine Vlinders (Kuchlein 1993) wordt de soort in Friesland van vijf uurhokken vermeld, waarvan vier in het uiterste zuiden van Friesland. *A. microdactyla* is een kleine (spanwijdte iets meer dan een centimeter) en lichte (vuilwitte) vedermot. De rups van de soort leeft op Koninginnekruid (Kuchlein 1993). Van deze soort werden diverse exemplaren gevangen op 8 augustus, aan de rand van het heideterrein en op een aangrenzend graslandje nabij de Eilewijkstraed.

Een van de particuliere eigenaren van het terrein in de Tjongervallei was zeer verrast toen hij de resultaten van de inventarisatie zag. "Ik wist niet dat we zo rijk zijn", was zijn opmerking. Over het algemeen weten mensen niet dat bepaalde gebieden zo rijk zijn aan nachtvlinders. Door middel van dit soort inventarisaties wordt één en ander m.b.t. de nachtvlinderfauna in bepaalde gebieden enigszins inzichtelijk gemaakt.

Verslag bladmijnexcursie op 26 oktober 2002.

Jannie Sinnema

Om 13.00 u. trotseerden 9 personen de kou met harde wind en gingen onder leiding van Leo Bot het gebied van de Kiekenberg bij Nieuwehorne. Dit gebied was volgens Joop Kuchlein nog onvoldoende onderzocht op bladmineerders. Iedereen begon de blaadjes van de bomen en struiken te controleren op bladmijnen.

We vonden uiteindelijk 31 verschillende soorten bladmineerders op 11 verschillende soorten bomen of struiken. Bovendien vonden we een zakje van een Coleophoor op Braam: *Coleophora potentillae*. Deze was in 1993 (Kuchlein, De Kleine Vlinders) nog niet van Friesland bekend. Vermoedelijk is hier ook nog niet intensief naar het zakje gezocht. In 1999 zijn wel eens vraatsporen gevonden op een Braam op de Duurswouderheide (Sinnema).

Een bijzondere waarneming was de mijn van *Phyllocnistis xenia* op Grauwe Abeel. J.Kuchlein (1993) meldt dat de verspreiding van deze micro vooral langs de kust is. Tegenwoordig komt *P.xenia* ook meer in het binnenland voor. Fredy de Flinterwille Vlinderwerkgroep Friesland maart 2003